

03

Entrevista

La dona a pagès

Entrevista: Remei Vila Ramellat

La protagonista de l'entrevista d'aquest segon número és la Remei Vila Ramellat, de la casa Costes del Montnou.

On vau néixer?

Vai néixer el 1934 a cal Jaumetó. El pare es *dei* Domingu i la mare Maria. A casa *érum* 7 germans: la Julita, la Ció, la Maria, la Roseta, que jo no l'havia vista mai —va morir molt *jova*—, la Lluïsa, lo Grabiell i jo, que era la petita.

La Julita i lo Grabiell van néixer a cal Manel, a prop de cal Tafarot. Hi havia una casa que ara la carretera hi *passi* pel mig; ara ja no hi és la casa. La Maria i la Ció, no sé si van *néixer* a cal Pastor o ja van *néixer* a les Planes. De cal Manel se'n van baixar a cal Pastor i de cal Pastor se'n van anar a les Planes, i de les Planes se'n van anar a cal Jaumetó. I jo vai *néixer* a cal Jaumetó. Los altres no sé si van *néixer* a cal Pastor o a les Planes, en un *pestu* d'aquests dos van *néixer*... Potser un a cal Pastor i *l'altri* a les Planes.

Com és que anàveu canviant tant de casa?

Mira, no ho sé.

Les cases no eren de ningú?

No. Tant a cal Pastor com a les Planes eren d'aquells que hi anàvem. Cal Manel *erica* seva; la casa del pare.

I llavors com és que vau marxar a altres cases?

Oh, se'ls *dei* ensorrar o no sé... Llavors com que les cases es *feien* totes de fang... No sé, no sé com va ser. Jo la casa de cal Manel no l'havia vist mai. Lo casalot sí que li havia vist, la mica de casalot sí, però la casa no l'havia vista mai, jo.

Viatge de noces | Arxiu familiar

I l'última casa en què vau viure tota la família va ser a cal Jaumetó?

Sí, a cal Jaumetó. I quan van ser a cal Jaumetó, la Julita ja la van llogar de seguida, molt jove.

Llogar voleu dir que...?

No, no! Llogar-la a fer feines. La Maria també la van llogar a Junyent. La Ció em *sembli* que no l'havien llogat enlloc. Ella ja va marxar molt aviat, es va casar molt *jova* i se'n va anar a la Borda. Es va casar amb un xicot de Cavallera i se'n van anar a la Borda i van *tindri* tota la canalla, però es van acabar separant i se'n va anar.

Per tant, vau començar a treballar molt joves tots?

Sí, tots. El Grabiell no es va moure mai de casa, *feí* la feina de casa, *menavi* la terra i *treballavi* a casa.

És a dir, el Grabiell es quedava a casa a menar la terra, i les germanes...

I les germanes les van llogar totes menys jo. Jo tampoc em *vai mouri* mai de casa, però era un marrec que (dedicant un somriure a la casa), mecàgum l'osti, ja em fotien a guardar les vaques per aquelles costes.

Així, us vau quedar com el Grabiell a treballar a casa. I llavors éreu el Grabiell, els pares i vós.

Sí, tots *visquívem* allà i lo pare tenia un ramadet d'*ouelles* i ell *guardaviles ouelles*. Lo Grabiell *menavi* la terra, jo em portaven a guardar les vaques; *anàvum* fent.

I havíeu anat a l'escola?

Els meus germans sí que hi havien anat; jo hi *vai* anar un hivern. És quan me van donar la comunió; *hai vai* anar un hivern per la doctrina.

És a dir, per poder fer la comunió?

Sí, i no hi he anat més, jo. Una, que ja no *m'agradavi*, i jo tampoc no aprenia re. Només hi *vai* anar un hivern a doctrina; em van donar la comunió i ja no hi *vai* tornar més. Jo *vai* decidir no anar-hi més.

I quan hi anàveu, on era? L'escola on la teníeu?

L'escola de moment *eri* a baix a la Plana. Jo havia anat a la Plana; a baix al *poblí*. I després d'allà, la van pujar a dalt a l'estudi.

I estàveu junts nois i noies o separats?

No, no! *Érim* tots los del *poblí*; xicots i mosses hi anàvem tots junts.

Entenc que vau viure a cal Jau-metó fins que us vau casar?

Lo *parí* es va morir a cal Jaume-tó i vam quedar la *mari*, lo Grabiell i jo. I *llavoris*... No, quan se va morir lo *parí* ja era casada jo, ja havia marxat jo; jo ja era a cal Costes a *llavores*.

A dalt, d'esquerra a dreta: Estanislao, Remei i Maria Àngels – A baix, d'esquerra a dreta: Estanis, Albert, Rosa i Ramon | Arxiu familiar

Llavors us vau casar i vau anar a viure a cal Costes. Allà, amb qui vivíeu?

A cal Costes *hai havié* els dos padrins, l'Estanis (espòs i hereu), el Pepet i el Màrius, que es va morir aviat. Lo Pepet encara no *s'havi* casat i lo Màrius era *joví*; era el més petit de la colla i es va morir perquè va agafar una malaltia.

Després lo Pepet es va casar i va marxar. I ens vam quedar los padrins i nosaltres. Lo padrí també es va morir molt aviat, va *vendrí* lo ramat, que ja no *podívi*.

I com us distribuíeu les feines?

Allà *fèium* trumfos i teníem un parell de vaques i un parell de rucs. Llavors *fèium* los trumfos amb les vaques, junyides i au!, ençà i enllà. També *teníum* gallines i vam posar conills.

I com ho portàveu això de conviure amb els sogres?

Oh mira, *anàvum* fent. Lo padrí sempre havié guardat *ouelles*; sempri havia anat amb el ramat. La padrina *s'estavi* a casa, *feí* la feina de casa. *Manavi* a casa. A treballar a fora no hi *anavi gairi*. A vegades *anavi* a guardar les vaques i *feí* la feina de casa.

I jo, quan *eri* hora de fer els trumfos, amb la cistellet al braç, i au! Tant collir-los com fer-los, bé hi *anàvum*. *Allavores* els *cullium* a cops d'arpiot i no hi havia màquines com ara.

I després varen venir els fills...

Sí, van *néixir* tots a cal Costes... *Venu*, la Maria Àngels va *néixir* a la Seu, perquè els dos *raders* ja van ser complicats, i les que venien a ajudar van dir que aquest *s'havia* de portar des de l'hospital. Solien venir una tia i la *mari*. No havia anat mai amb cap *metgi* sinó per la Maria Àngels. Cap a l'endarrerria vam baixar un camí a Solsona a veure el *metgi* i ens va dir: «Aneu a la Seu perquè si us descuideu naixerà amb les espardenyas posades.»

I va ser el mateix dia que vau pujar a la Seu?

No, vam estar uns *conts* dies.

I com hi vau pujar a la Seu? Teníeu cotxe?

No, a casa no hi *havi* cotxe. Lo cotxe lo *tenive* lo Ramonet i *allavores* ens va pujar ell. *Con* vam ser a Alinyà se li va espatllar. I *allavores* ens va pujar un xicot que *fei* de taxista d'Alinyà i ens va pujar a la Seu. Va ser ben bé arribar i *néixir*.

I com us ho fèieu per combinar la feina, els nens, la casa?

Oh mira, a casa s'ho *fei* tot la padrina i jo me'n cuidava de la canalla i anava fent. *Con* s'havia de fer els trumfos sí que hi solia anar, tot i que normalment la padrina es cuidava de la canalla quan s'havia d'anar als trumfos.

I quan estàveu embarassada anàveu a treballar igual?

No descansava gaire, no! Quan va *néixir* l'Estanis, *allavores* sí, van llogar una dona per plegar trumfos. Els primers encara els vaig plegar jo i després van llogar una dona. Quan va *néixir* el Ramon, era grossa així (fa el gest d'una panxa molt gran), i los trumfos els *vai* plegar tots. *Anàvum* a plegar trumfos allí baix a Costapedrera. Hi *solívum* baixar amb el Cabanola, que també hi tenien un tros, i lo Cabanola cada dia em *dei*: «A tu, algun dia et *nírem* a plegar a baix a la carretera.» Cada dia hi anàvem a plegar-ne, no els atrapava, però mira. I per la Rosita també vam llogar una dona, perquè eren les mateixes èpoques que l'Estanis.

Ara, planta'ls, *casibé* els havia plantat tots jo. Per l'Estanis ja era grossa, i amb la cistella al braç, que a vegades em *fotive* un mal aquest costat... Però anava fent! Anava plantant! Era *igol* que estiugués a punt de tenir el fill, que al camp s'hi anava *iguol*.

Van anar passant els anys, i vau haver de baixar a Solsona, per què?

La mestra d'Odèn va plegar perquè no hi havia canalla i llavors van haver de baixar. La Maria Àngels era molt petita, *devii* tenir 3 o 4 anys. Vam comprar la casa i llavors, a l'època d'estudi *baixavi* la padrina, mentre nosaltres *érum* a Odèn, fins *con* *havin* plegat

d'estudi, que llavors tornaven a pujar tots. Els tres xicots anaven i venien cada dia d'estudi i la Rosita estava internada a monges. I a l'estiu, quan *havin* acabat l'estudi, *pujàvum* tots cap a Odèn. *Llavòrums* *agafàvum* els conillets i cap a Solsona.

I amb què baixàveu?

Allavòrums ja *teníum* lo tractor i el *cotxi*. Els divendres els *veníum* a buscar i *anàvum* a l'estiu cap amunt. De cara a la primavera, *naltrus* dos *marxàvum* més aviat per llaurar i quan *acabàvum* l'estudi *pujàvum* tots.

I a l'estiu que pujàveu tots també treballaven?

Sí, aquells xicots ja de seguida van anar amb el seu pare a cavar, i fer trumfos i tot. *Allavòrens*, quan hi va haver aquest xicot i ja van començar a treballar, va comprar una arreu per collir els trumfos. *Venu*, mentre érem allà dalt la canalla *anavi* a estudi i després ajudaven a casa.

No ho vam fer gaires anys, de pujar i baixar, perquè era un enrenou. *Havius* de carregar los conills, a vegades hi *havi* conilles que ja *teníum* conills xics i ja no los podies tocar. I al final vam baixar a viure a Solsona perquè la casa d'allí dalt també se *n'anavi* (s'estava deteriorant).

I on us vau casar? Vau anar a algun lloc de viatge?

Ens *vem* casar a la Catedral de Solsona i llavors vam fer lo dinar i ja vam marxar cap a Barcelona. Ens *dèium* casar el 28 de gener del 56 i *dèium* tornar per la Candellera. Sé que *vem* arribar a Solsona i vam trobar el Tonriu que *marxavi* amb un camió de trumfos cap a Vic; i con va ser a Solsona no va poder marxar perquè se li *haurín* gelat tots. *Fotivi* un gel! I sé que *eri* per aquells volts de la Candellera.

Hi ha alguna anècdota que ens vulgueu explicar?

A l'hivern, fer foc allà a la cuina tot l'hivern. Llenya per fer foc i teies per fer llum. Perquè a casa

no hi *havi* ni aigua ni llum. La llum la *fèium* amb una espelma o teies; *teníum* una post de ferro i la *deixàvum* allà, i després van comprar un *lluminer* de carburo. I amb l'aigua *teníum* un viver que hi *rentàvum* la roba xica; la grossa al riu, i cap a casa a estendre-la.

(Fa un sospir i diu...) La vida d'abans a la d'ara... És tant *diferenta*! *Òstic*, si ha canviat! Ara s'està a dalt al cel, i *allavòrums*... (i es fa un silenci llarg.)

Però per Festa Major *ballàvum* tot lo dia i tota la nit. I llavors *anàvum* cap a casa, ens *canviàvum* i la *mari* ja *tenivi* lo dinar preparat i la cistelleta. I *agafàvum* lo camí i o ve cap al Santuari de Lord o a Santa Pelaia. Un any a cada *pestu*. I a peu! *Estàvum* tot lo dia allà, ballàvem, i *con eri* el vespre, au, cap a casa a peu! D'allà dalt a Santa Pelaia passar Cambrils i cap a Odèn! I contents! *Allavòrums* *disfrutàvum*, que ara lo jovent no sé amb què *disfruti*! *Llavoris* se *disfrutavi*... *Al menus* a mi m'ho *sembli*.

I de la vida de la dona en general, què me'n podeu dir?

Eri com la vida dels homes, com aquell qui diu. *Havis* de fer la feina de casa i la de fora. És que *allavòrums* quan se *tenivi* la canalla, l'endemà ja era viva la Pepa! Cap a treballar una altra vegada! A *llavores* tot ho *fotíum*, tot i que a *vegadis* prou que me'n *vei* treballs de fer-ho tot! Mira, tot ho vam fer!

I l'home, a casa, feia feina?

No. A casa no havia vist mai que haguessin fet res. Arribaven al vespre, s'assentaven allà, sopaven i au!

I llavors arribàveu i féieu el sopar i tot?

Oh mira, no *l'haviu* fet *gairi* perquè ja el *fei* la padrina.

Lligat amb el sopar, el tema menjar com funcionava?

Abans, de gana no *n'havim* passat, almenys nosaltres. Un plat de trumfos, un tall de cansalada, pa i *formatgi* no *n'havim* *estulviat* mai. El *formatgi* ens el *fèium* a casa, però collons... És una altra vida

Remei Vila Ramellat i Estanislao Bajona Vila de
Cal Costes d'Odèn | Arxiu familiar

ara! Els *nostrus* pares poder sí que *n'havín* passat de gana, però *naltres* mai!

De xampany, per la Festa Major sí! Hi *havi* un bon plat de pollastri. I carn. A casa, per Festa Major *mata-vin* un xai. I xampany, si hi *havi* algú foraster, també n'hi *havi*. Jo no me'n recordo ben bé, però *eri* per la Festa Major i per matar els porcs, i prou! De *pollastri* sí que en *solívum* menjar, perquè *posàvum* pollets, però carn i això no en *vèium* gaire.

I l'època de la guerra? La *vau* notar?

Sí, per la guerra també hi va passar una bona patada. Perquè quan va passar la *mandada* que li *deiin*, que *dei* ser quan va acabar la guerra que van passar tots los *gordus*, a cada casa que passaven fotien net! No hi *gicaven* res! Si tenies porcs, se te'ls emportaven, si tenies vaques i les trobaven a casa... Tot! Lo bestiar... Tot!

Jo no me'n recordo *gairi...*, sinó d'una vegada que la Julita, la *mari* i jo *érum* a dalt als Clots; a dalt a sobri la Rat hi teníem dos trossos de terra i ho *havim* anat a llaurar. La Julita *llauravi* i la *mari* no sé què *feii* per allà... I va pujar un *homi*, un soldat, *buscant's*, que a baix a casa *hu* *tenívum* ple de soldats d'aquests *gordus*. I *allavòrins* ens va dir, aquell soldat prou *eri* bon *homi*:

«Soldat.—No sou amics amb aquesta casa d'aquí baix?

Mari.—Sí

Soldat.—Aquí baix ja han passat, feu-hi anar les vaques i els rucs perquè si els feu baixar cap allà baix (referint-se a casa seva) se'ls emportaran.»

I sí, sí! La Julita agafa les vaques i els rucs i els *baixi* cap a la Rat. I nosaltres vam baixar al dret, allà costa avall per la font de la Rat. *Allavòrens* aquell (referint-se al soldat), va *treuri* una cantimplora i la va

emplenar *d'aiga*. I jo em va *fotri* tanta gràcia aquella cantimplora que em diu: «que hi vols *beuri* nena?» I sí, sí que me la va donar i hi *vai beuri*... I no em *recordi* sinó d'això!

També em *recordi* que lo pare el van agafar i el van *fotri* en un camp de concentració. Lo meu germà es va *gurdar* tota la guerra, no el van poder agafar, *s'amagavi*... Tots los d'Odèn, lo jovent, *s'amagavi*! El jovent era molt jove! Mira, lo jovent no el van poder agafar. Al de dia es fotien per aquelles coves o no sé on *s'amagaven*. I a la nit a vegades tornaven, però no se'n fiaven *gairi*, perquè hi havia el comissari que li deien. *Passavi* a espiar a totes les cases a la nit per si venien.

I el comissari era un veí del poble?

Sí, *eri* un veí del *pobli*. Mira, a baix a casa, a Cal Jau-metó, allà al foc hi *havi* una finestra a la cuina, i la *mari* molts dies *tenivi* aquella finestra oberta i els *veii*. *Veii* com espiaven allà a la finestra, per si els *veiin* que llavors trucaven i *deiin* que allà a tal *pestu* hi ha aquell. I llavors l'agarraven i a lluitar.

El vostre pare, per exemple, no es pogué escapar tan fàcilment...

No, a ell el van agafar perquè *guardavi ouelles*, i el van agafar amb el ramat. Se'n van emportar el ramat i el pastor! S'ho van endur tot! I després de molt temps, quan va haver passat la guerra, els van *gicar* tornar.

Als xicots dels comissaris no els van agafar mai! Veus! Aquests es van poder estar *sempri* a casa! Això ho sé perquè la *mari* ho *havi* explicat moltes vegades, que jo d'això no me'n recordo, no!

Allavòruns la guerra *eri*... Va ser un disbarat! Lo poc que tenies, se'ls ho enduien tot!!

I aquell que deia que... (referint-se al soldat), va dir a la *mari*: «con arribeu aquí baix (referint-se a casa) us diran a veure on teniu les vaques i lo ruc. Els hi dieu que: Ah, no ho sé, no en tenim cap! I *allavores*, als *gordus*, atipeu-los ven tips! Els doneu un plat i *poder* no se us emportaran els porcs! *Poder* no ho faran!» I no, no! El soldat es va quedar a fora casa i els altres ja *erin* a dins. I a l'entrar a casa la *mari* els va dir: «Que voleu *beuri* o menjar?» I li van respondre que sí! Els va portar tot lo que *tenivi*, els va *fotri* ven farts, i un cop tips van marxar sense demanar per les bèsties!

A la Rat, bé *deiin* tenir porcs... I los rucs no se'ls van pas endur! Els van demanar on tenien los rucs, i es veu que els de la Rat els van dir: «Ah, si els voleu, allà Costapedrera els trobareu.» I es veu que *allavòrens* només se'n van endur els porcs!

Mira, d'allà on passaven *féiun* net! La guerra *eri*... Criminals! Jo no me'n recordo molt, però... Aquell que ha passat una guerra ja sap a *veri* lo que hi ha!